

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ У ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Чекмарьова І. М.

У статті представлені результати кримінологічної характеристики осіб, які вчинили злочини у прикордонних регіонах Півдня України. Визначено основні кількісно-якісні ознаки, характерні для осіб, які вчинили злочини у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях. Побудовано теоретичну модель розподілу злочинців за географічними і динамічними показниками, а також за основними соціально-демографічними, кримінально-правовими та кримінологічними ознаками. Окреслено основні напрямки для запобігання діяльності злочинців у регіонах. Визначено шляхи вдосконалення запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України.

Ключові слова: особа злочинця, прикордонні регіони, регіональні особливості злочинності, регіональна злочинність, запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України.

В статье представлены результаты криминологической характеристики лиц, которые совершили преступления в приграничных регионах Юга Украины. Обозначены основные количественные и качественные признаки, характерные для лиц, которые совершили преступления в Одесской, Николаевской и Херсонской областях. Построена теоретическая модель распределения преступников по географическим и динамическим показателям, а также по основным социально-демографическим, уголовно-правовым и криминологическим признакам. Определены основные направления для предупреждения деятельности преступников в регионах. Обозначены пути усовершенствования предупреждения преступности в приграничных регионах юга Украины.

Ключевые слова: личность преступника, приграничные регионы, региональные особенности преступности, региональная преступность, предупреждение преступности в приграничных регионах Украины.

The paper presents the results of criminological characterization of perpetrators of crime in cross-border regions of the south of Ukraine. Major quantitative and qualitative characteristics specific to personalities of criminals in Odesa, Mykolaiv and Kherson regions, have been defined.

It is established that in terms of theory, deep knowledge of criminological aspects of quantitative, qualitative, social and psychological changes, and specificity of territorial intenseness from the viewpoint of criminal developments, facilitates a more comprehensive perception of the nature of antisocial behaviour. And on the practical side this enables law enforcement agencies to get a fuller picture of law violator geography, their quantitative and qualitative characteristics, and to apply a case-by-case approach towards organizing crime prevention measures depending on criminal activity of population in specific territorial conditions. However, behind every criminal wrongdoing there is a particular person, and behind many crimes there is a certain number of such persons.

It has been argued that permanent solution of the above issues within the scope of any regional criminological analysis is an extremely challenging task as this refers to characterization of such issues within a wide range of heterogeneous geographical, spatial, social and demographic entities. The key problems a scientist faces are connected with the following: firstly, with the

difficulties of obtaining of information coming from the official sources; secondly, with the lack of the corresponding information in terms of territorial diversity; thirdly, with the lack of schemes and methods of collection and processing of such amount of information as a part of a benchmarking study; fourthly, with the limitation of the scope of a thesis research.

The author maintains her own position concerning the fact that the regional criminological personality characteristic of a crime committer constitutes an analysis of a system of features which as a whole outline a concept of the following: territorial distribution of crime committers; information about criminal activity levels at certain territories; dynamic changes and tendencies of such activity in the regions under investigation; social-legal, criminological and other features of criminally active groups of the population of regions that make an important source for organization of crime prevention in the cross-border regions of the south of Ukraine.

It is found that today's criminogenic challenges drastically change a vision of criminality and crime committers. Present-day reality is described in terms of appearance of new forms, kinds and types of criminality, and therefore persons committing them. At different territories of the country there are recorded common factors different by their quantitative and qualitative characteristics, which depict specific character of the criminal behavior.

In the work the author developed a theoretical model of criminals rating by geographic and dynamic determinants, as well as by key sociodemographic, crime legislative and criminological indicators. Main priorities for criminal activity prevention in the regions are outlined. Methods of improvement of crime prevention in the cross-border regions of the south of Ukraine are determined.

Key words: *personality of criminal; cross-border regions; criminality regional specific features; regional criminality; crime prevention in the cross-border regions of the south of Ukraine.*

Проблема особи злочинця належить до числа провідних і разом з тим найбільш складних у кримінологічній науці. Саме навколо теми особи злочинця відбуваються найбільш гострі дискусії вчених, адже саме особистість злочинця є основною і найважливішою ланкою всього механізму злочинної поведінки. А ті її особливості, що породжують таку поведінку, мають бути об'єктом запобіжного впливу.

Криміногенні виклики сьогодення корінним образом змінюють уявлення про злочинність та осіб, які вчиняють злочини. Сучасна дійсність характеризується появою нових форм, видів та типів злочинності, а отже, і осіб, що їх вчиняють. На різних територіях країни фіксуються відмінні за своїми кількісно-якісними характеристиками закономірності, які відображають специфіку злочинної поведінки. Прикордонні регіони тому не стали виключенням, що актуалізує проблематику кримінологічної характеристики осіб, які вчинили злочини саме на регіональному рівні.

У вітчизняній кримінології питання регіональних особливостей злочинності, і, зокрема, осіб, що вчиняють злочини представлені роботами А.М. Бабенка, В.В. Голіни, Т.А. Денисової, В.П. Ємельянова, А.П. Закалюка, О.Г. Кулика, Д.В. Федоренка, В.П. Філонова, В.І. Шакуна та ін.. Вказані вчені торкалися або загальних питань

територіальної поширеності злочинності, або окремих аспектів географії поширеності злочинної активності територією України. До сьогодні у вітчизняній науці не відбулося комплексного розв'язання проблем кримінологічної характеристики осіб, які вчинили злочини у прикордонних регіонах Півдня України та не усвідомлено значення такої інформації для запобігання злочинності на конкретних територіях країни. Отже, саме наведене і визначило тему нашого дослідження, його мету та завдання.

Одним із важливих аспектів дослідження особи злочинця є вивчення кримінологічно значимих ознак, які притаманні всій сукупності осіб, які вчинили злочини. Таке вивчення, за справедливим твердженням О.Г. Кулика, є необхідним як для визначення основних закономірностей детермінації злочинності, так і для розроблення заходів запобігання їй [1, с. 98].

У сучасних кримінологічних дослідженнях під особою злочинця прийнято розуміти сукупність соціально значимих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, в поєднанні з іншими (неособистими) умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку [2, с. 72; 3, с. 94; 4, с. 84-85].

У сучасному вимірі, глибокі знання про кримінологічні особливості кількісно-якісних та соціально-психологічних змін, специфіку територіальної насиченості злочинними проявами у теоретичному сенсі сприяє більш повному пізнанню природи антисупільної поведінки. А у практичному значенні дає можливість правоохоронним органам отримати більш повну картину щодо географії злочинців, їх кількісно-якісних характеристик та диференційовано підійти до організації запобігання злочинності відповідно до злочинної активності населення конкретних територіальних умов. Між тим, за кожним злочинним проявом стоїть конкретна особа, а за сукупністю злочинів - певна кількість таких осіб.

У сучасних кримінологічних дослідженнях називають від 4 до 7 основних ознак і від 30 до 40 складових елементів цих ознак, що утворюють теоретичні основи кримінологічної характеристики особи злочинця [5, с. 66-71; 6, с. 281-282]. Серед них найчастіше вказують на соціально-демографічні (стать, вік, освіта, сімейний стан, професія, місце проживання і т.д.); соціально-рольові (найближче оточення, побутові відносини, сімейні відносини і т.д.); кримінально-правові (дані про вид злочину, мотивація злочинної поведінки, одноособовий чи груповий характер, вид рецидиву і т.д.); морально-психологічні (світогляд, духовність, погляди, установки, переконання, ціннісні орієнтації тощо) і т.д. [5, с. 66-71; 4, с. 86-93; 6, с. 281-282]. Залежно від мети, завдань та рівня дослідження не всі з перелічених елементів, сполук та якостей особи злочинця всебічно аналізуються у рамках тематичних кримінологічних досліджень [7, с. 52-77; 8, с. 103-134; 9, с. 141-143]. В силу складнощів проблематики дослідження регіональної злочинності, навіть у рамках докторських дисертацій, вчені висвітлюють результати аналізу динаміки, структурного розподілу та особливостей територіальної поширеності злочинної активності осіб, які вчинили злочини [9, с. 141-143]. Найчастіше кримінологічні дані, що характеризують особу злочинця представлені результатами наукових досліджень, в яких відображені результати, що характеризують особливості структури виявлених осіб, що вчинили злочини [10, с. 14-15; 11, с. 60-67], розподіл зло-

чинів за географічними і динамічними показниками [12, с. 401-403], за основними соціально-демографічними, кримінально-правовими та кримінологічними ознаками [13, с. 132-160; 14, с. 261-274].

Між тим, остаточне вирішення зазначених питань у рамках будь-якого регіонального кримінологічного аналізу є вкрай складним завданням, оскільки мова йдеться про характеристику останніх у межах великої різноманітності різнорідних територіально-просторових і соціально-демографічних утворень. Основні проблеми, з якими стикається науковець, пов'язані: по-перше, зі складнощами отримання інформації з офіційних джерел; по-друге, з відсутністю відповідної інформації у територіальному розрізі; по-третє, з відсутністю схем і методик збору і обробки такого обсягу інформації у рамках порівняльного аналізу; по-четверте, з обмеженістю обсягів дисертаційного дослідження.

У контексті нашого дослідження, кримінологічна характеристика особи злочинця являє собою аналіз системи рис, які у сукупності дають уявлення про територіальний розподіл осіб, які вчинили злочини; дані про рівні злочинної активності конкретних територій; динамічні зміни та тенденції такої активності у досліджуваних регіонах; соціально-правові, кримінологічні та інші якості кримінально-активних груп населення регіонів, що є важливими джерелами для організації запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України.

Що стосується прикордонних регіонів Півдня України, то практично кожен десятий злочин вчиняється особами у Одеській, Миколаївській або у Херсонській області. Протягом останніх років ці регіони характеризуються не тільки суттєвим загостренням криміногенної обстановки, а і зниженням рівня їх розкриття правоохоронними органами. Наприклад, якщо у *Одеській* області у 2015 році зафіксовано 29364 злочинів, то повідомлення про підозру вручено лише 9212 (31%) особам; у *Херсонській* області зафіксовано 16071 злочинів, а вручено повідомлення про підозру 8036 (50%) особам; у *Миколаївській* області ці показники становлять, відповідно 19454 злочинів, а повідомлення про підозру вручено лише 7197 (36%) особам. Для порівняння, у західних регіонах України рівень злочинності у 2-3 рази є меншим ніж у південних. Приміром, у *Закарпатській* області в цьому ж році зареєстровано 11378 злочинів, а 4718 (41%) особам вручено повідомлення про підозру; у *Івано-Франківській* області зареєстровано, відповідно 8512 злочинів, 2929 (34%) особам вручено повідомлення про підозру. Звертає на себе той факт, що як по країні, в цілому, так і за окремими регіонами відбулося зростання злочинності на фоні зменшення кількості осіб, яким пред'явлено підозру у вчиненні злочину. Це при тому, що в усіх регіонах країни фіксується суттєве зниження рівня розкриття злочинів. За останні три роки рівень розкриття злочинів знизився по країні із 71% до 33,2%, а за окремими регіонами із 86 до 30 відсотків. Якщо шість-сім років назад із десяти вчинених злочинів кожна сьома - восьма особа притягалася до кримінальної відповідальності, то останніми роками із 10 зареєстрованих злочинів лише 3, інколи 5 осіб притягаються до кримінальної відповідальності. Для порівняння зауважимо, що протягом 2008-2010 років відсоток розкриття злочинів у середньому по країні коливався від 70 до 78 відсотків. За статистичними даними МВС України за регіонами ця картина мала такий вигляд: у *Одеській* області у 2008 р. з 19777 зареєстрованих злочинів розкривалося 77,2% (16321 злочини); у *Мико-*

лаївській з 11008 злочинів виявлялося 81,5% (9615) осіб; у *Херсонській* області з зареєстрованих 9838 злочинів розкривалося 76,5% (833 осіб) злочинів. Схожа ситуація за рівнем злочинності і її розкриттям у зазначених регіонах простежувалась до 2012 року [15; 16; 17; 18; 19; 20], після чого рівень розкриття і кількості пред'явлених підозр стрімко знизився.

Важливим показником, що характеризує рівень кримінальної враженості регіонів є коефіцієнт злочинної активності певних груп населення. Що стосується цього показника, то останніми роками найвищою злочинною активністю із коефіцієнтом 934 на 100 тис. населення віком від 14 до 70 років характеризується територія *Херсонської* області. На другому місці опинилася *Миколаївська* область із 739 на 100 тис. населення віком від 14 до 70. Найменшою кримінальною активністю характеризується *Одеська* область із показником 460 злочинців на 100 тис. населення віком від 14 до 70. При загальноукраїнських показниках - 488 злочинців на 100 тис. населення віком від 14 до 70, злочинна активність населення *Одеської* області майже дорівнює державному рівню злочинної активності, тоді, як протиправна активність населення *Херсонської* і *Миколаївської* області перевищує загальноукраїнські дані у два і більше рази (Таблиця 1).

Таблиця 1
Кримінологічні показники стосовно виявлених осіб, які вчинили злочини та осіб, яким вручено повідомлення про підозру за період з 2008 по 2015 рр. °

Область/рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Одеська	11164	10983	11367	10992	9506	12660	10245	9212
зл. активність	555	547	567	469	471	630	510	460
Миколаївська	6920	6804	6896	6679	5693	6045	7368	7197
зл. активність	681	673	686	668	568	608	741	739
Херсонська	5963	5998	6279	6623	6005	8157	8534	8036
зл. активність	643	650	684	725	656	899	940	934
По Україні	207740	212090	226385	225517	194992	227844	199263	188099
зл. активність	831	844	883	883	803	891	814	888

За результатами кримінологічних досліджень і на основі статистичних даних нами встановлено, що переважна більшість різного роду злочинів вчиняється чоловіками - їх питома вага складає близько 87,1%, тоді як 12,9% злочинів вчиняється жінками [14, с. 262; 21, с. 60; 22, с. 92-93]. Наведені данні є характерними й для прикордонних регіонів Півдня України, що підтверджується результатами нашого дослідження а висновками опитаних нами експертів.

Наступною відмінною ознакою регіонального злочинця є розподіл кримінальної активності серед різних вікових груп. За даними кримінологічних досліджень [14, с. 263; 22, с. 85; 1, с. 98-99], найбільш чисельну групу складають особи, віком від 18 до 28 років. Їх частка становить у середньому близько 35% від загальної кількості виявлених осіб, яким пред'являється підозра у вчиненні злочинів. На другому місці за чисельністю є злочинці у віці 29-39 років, які складають близько 33% всіх виявлених осіб, що вчинили злочини. Відсоток осіб, віком 40-59 років дорівнював 24% [14, с. 263]. Частка неповнолітніх серед злочинців по Україні становить близько 5%, тоді, як за регіонами ці показники розподілилися таким чином: у *Одеській* області - 5,62%; у *Миколаївській* - 4,5% і у *Херсонській* області - 2%. Нечисленною [14, с. 263;

22, с. 85; 1, с. 98-99) є група віком 60 і старше років – близько 2,8-3 відсотків.

Негативною виявилася і динаміка зростання рівня злочинної активності населення. Якщо по Україні (-9%) і по Одеській області (-18%) з 2008 по 2015 рік простежуються стійкі тенденції до зниження злочинної активності населення, то Миколаївська (+8%) та Херсонська (+32%) області демонструють їх збільшення.

Моральні установки та психологічна атмосфера найближчого соціального оточення особи має вирішальне значення для розвитку і закріплення асоціальних, протиправних навичок та стереотипів поведінки [7, с. 68]. У цьому сенсі, в рамках нашого дослідження на особливу увагу заслуговують кримінально-правові ознаки особи злочинців, а саме – стійкість протиправної поведінки, індивідуальний чи груповий характер злочину і т.д.. Данні стосовно стійкості та інтенсивності протиправної діяльності осіб, одноособовий чи груповий характер злочинної поведінки, їх психофізіологічний стан більш повно розкривають територіальну специфіку протиправної діяльності, визначають категорії осіб, що потребують підвищеної профілактичної уваги.

Носієм важливої кримінологічної інформації нами розглядаються данні стосовно осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення. Наявність попередньої судимості або досвіду іншої протиправної діяльності є реальним показником тривалості злочинної діяльності та стійкості антисуспільної спрямованості осіб. А у регіональному розрізі така інформація слугує для визначення пріоритетів у плануванні та організації заходів із запобігання злочинності [12, с. 301-302].

У цьому сенсі, у регіональній структурі осіб, яким вручено повідомлення про підозру найвищу питому вагу осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення нами зафіксовано у Херсонській області 3708 (або 46%), на другому місці за кримінальною активністю осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення опинилася Миколаївська область – 2900 (40%). І у Одеській області фактор попередньої злочинності діяльності зафіксовано у 1877 (20,37%) осіб. Отже, за тривалістю злочинної діяльності та стійкістю антисуспільної спрямованості осіб, Херсонська та Миколаївська області у два рази є більш небезпечними за Одеську область, яка, до речі, за кількістю установ з виконання покарань у вигляді позбавлення волі майже не відрізняється від сусідніх територій: у Одеській області їх знаходиться 6, у Миколаївській – 7 і у Херсонській – 6 [12, с. 380]. Такий розподіл свідчить не стільки про підвищену детермінацію регіональної рецидивної злочинності соціальними та економічними факторами, скільки про недоліки в регіональній організації протидії рецидивній злочинності.

На психологічну та соціальну сфери життя і діяльності особи негативно впливає процес наркотизації та зловживання алкоголем. Наркотична або алкогольна залежність є стимулятором не лише негативної поведінки загалом, а й вчинення різних злочинів [23, с. 83]. За результатами вивчення статистичних даних та вироків кримінальних проваджень нами встановлено, що серед осіб, які вчинили злочини ознака сп'яніння має яскраво виражену регіональну специфіку. Так, станом на 2015 рік у Одеській області більше 7% (656) осіб вчинили злочини у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, для Миколаївської та Херсонської області ці результати зафіксовано на рівні 9,55 (688) і 9,1 (731) відсотки відповідно. Вчинені злочини у стані алкогольного сп'яніння

характеризуються своєю безглуздістю, надмірною та невинуватою жорстокістю, часто вчиняються із використанням вогнепальної або холодної зброї.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що нинішня практика запобігання злочинності характеризується істотним зменшенням кількості виявлених осіб, які вчиняють злочини. Це істотно порушує принцип невідворотності покарання, продукує безкарність і “хибне” уявлення у певних категорій осіб про припустимість ведення злочинного способу життя.

У прикордонних регіонах Півдня України останніми руками набуває загрозливого характеру високий рівень рецидивної злочинності. У цьому сенсі найбільш небезпечними виявилися Херсонська та Миколаївська області, де рецидивістами вчиняється понад 40 відсотків від усіх вчинених злочинів.

На криміногенну ситуацію у досліджуваних регіонах значною мірою впливає алкоголізація населення. Більша частина злочинів особами вчиняється у стані алкогольного сп'яніння з незначних приводів із невинуватою жорстокістю; супроводжуються застосуванням холодної та вогнепальної зброї; відбувається втягування у злочинну діяльність неповнолітніх та молоді насторожуючи є тенденції до зорганізованості злочинності. Саме ці особливості злочинності та осіб, які вчиняють злочини у прикордонних регіонах півдня України мають враховуватися під час організації запобігання злочинності, а адекватні теперішній ситуації заходи мають бути покладені в основу планування протидії злочинності у наших регіонах.

Література

1. Кулик О.Г. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини в Україні: сучасні тенденції / О.Г. Кулик // Юридична Україна. – Серія “Кримінально-правові науки”. – 2013. – №7. – С.98-102.
2. Кримінологія: підручник для студентів вищих навч. закладів / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.]; за заг.ред. О. М. Джужа. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
3. Курс кримінології: загальна частина: підручник / [О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.]; за заг.ред. О. М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 489 с.
4. Іванов Ю.Ф. Кримінологія: навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. – К.: Вид. Паливода А.В., 2006. – 264 с.
5. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
6. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем / Автори-упорядники: С.Ф.Денисов, Т.А.Денисова, С.Г.Кулик, О.С.Шеремет. – Чернівці: ПАТ “ПВК “Десна”, 2015. – 638 с.
7. Абросімова Ю. А. Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю. А. Абросімова. – Львів, 2009. – 261 с.
8. Губанова О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної республіки Крим) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Губанова. – Сімферополь, 2008. – 267 с.
9. Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ... докт. юрид. наук: спец.12.00.08/ А.М. Бабенко. – Запоріжжя, 2015. – 515 с.
10. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілак-

тика/О.М.Литвак. - К.: Україна, 1997. - 167 с.

11. Нікітін Ю. Криміногенна ситуація в Україні на межі XX-XXI століть і прогноз на перспективу/ Юрій Нікітін// Вісник прокуратури. - 2009. - 7. - С.60-67.

12. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія / А. М. Бабенко - Одеса : ОДУВС, 2014. - 416 с.

13. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / О. Г. Кулик. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 288 с.

14. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія: (2002-2014рр.): монографія/О.Г.Кулик, І.В.Наумова, А.А.Бова. - К.: ДНДІ МВС України, 2015. - 364 с.

15. Стан та структура злочинності в Україні (2007-2008 р.р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/170319>. - Назва з екрану.

16. Стан та структура злочинності в Україні (2008-2009 р.р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004>. - Назва з екрану.

17. Стан та структура злочинності в Україні (2009-2010 рік) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>. - Назва з екрану.

18. Стан та структура злочинності в Україні (2010-2011 р.р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>. - Назва з екрану.

19. Стан та структура злочинності в Україні(2006-2011 р.р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>. - Назва з екрану.

20. Стан та структура злочинності в Україні (2011-2012 р.р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>. - Назва з екрану.

21. Зелинский А.Ф. Курс лекций / А.Ф. Зелинский. - Х.: Прапор, 1996. - 260 с.

22. Филонов В.П. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по её предупреждению: [монография]/ В.П. Филонов, Д.В. Федоренко. - Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. - 281 с.

23. Женунтій В.І. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання : монографія / В. І. Женунтій, А. М. Бабенко. - Донецьк : "Вебер" (Донецька філія), 2009. - 222 с.

Чекмарьова І.М.,

Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС

Надійшла до редакції: 12.12.2016